

**YO‘L HARAKATI XAVFSIZLIGI VA MADANIYATI: QONUNCHILIK,
TEXNIK MEZONLAR, FORMULALAR VA AMALIY
MISOLLAR ASOSIDA TAHLIL**

Jumanov Sadulla Lapasov
O‘zbekiston Milliy universiteti
Harbiy tayyorgarlik o‘quv markazi Mayor

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yo‘l harakati xavfsizligini ta’minlashda muhim bo‘lgan qonunchilik asoslari, texnik standartlar, fizik formulalar va amaliy misollar yoritilgan. Shuningdek, haydovchilar va piyodalarning yo‘l harakatidagi o‘rni, ularning madaniyati, va yo‘l-transport hodisalarining oldini olish bo‘yicha takliflar ilgari suriladi.*

Kalit so‘zlar: *Yo‘l harakati xavfsizligi, yo‘l-transport hodisasi, tezlik, tormoz masofasi, svetofo, STV, piyoda, O‘zbekiston Respublikasi qonunlari, fizik formulalar.*

Annotation: *This article highlights the key legislative foundations, technical standards, physical formulas, and practical examples essential for ensuring road traffic safety. It also discusses the roles of drivers and pedestrians in road traffic, their level of culture and responsibility, and offers suggestions for preventing road traffic accidents.*

Keywords: *Road traffic safety, road traffic accident, speed, braking distance, traffic light, vehicle, pedestrian, laws of the Republic of Uzbekistan, physical formulas.*

Kirish: Yo‘l harakati xavfsizligi har bir davlatda eng muhim ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy masalalardan biridir. Transport vositalarining ko‘payishi bilan birga, yo‘l-transport hodisalari soni ham ortmoqda. BMT ma’lumotlariga ko‘ra, har yili dunyo bo‘yicha 1,3 million kishi YTH oqibatida vafot etadi. Bu esa har bir insondan yo‘l harakati qoidalariga qat’iy amal qilishni talab etadi. O‘zbekistonda ushbu sohaga oid qonunchilik, texnik reglamentlar, o‘quv dasturlari va xavfsizlik tizimlari mavjud.

1. Qonunchilik asoslari:

1.1. Asosiy qonunlar: O‘zbekiston Respublikasi “Yo‘l harakati to‘g‘risida”gi Qonuni (qabul qilingan 1999-yil 10-dekabr, oxirgi o‘zgarishlar: 2022-yil)

Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeks – 128-moddadan 136-moddagacha yo‘l harakati qoidabuzarliklari ko‘zda tutilgan.

Jinoyat kodeksi – 266-modda: transport vositalarini boshqarish qoidalarini buzish oqibatida odam o‘lishi yoki og‘ir tan jarohati yetkazilishi jinoyat deb hisoblanadi.

1.2. Talablar va mas’uliyat:

Haydovchi guvohnomasining mavjudligi;

Texnik ko‘rikdan o‘tgan transport vositasidan foydalanish;

Svetofo va yo‘l belgilariga rioya qilish;

Piyodalar uchun belgilangan joylardan o'tish zarurati;
16 yoshgacha bo'lgan bolalarni xavfsizlik kamarida tashish.

2. Texnik standartlar va mezonlar:

2.1. Yo'l belgilarining standartlari:

O'zbekistonda O'zDSt 3296:2017 standarti asosida yo'l belgilarining o'lchami, rangi va joylashtirilish tartibi belgilanadi. Belgilar 7 toifaga bo'linadi:

Ogohlantiruvchi belgilar

Imtiyozli belgilar

Taqiqlovchi belgilar

Buyuruvchi belgilar

Axborot belgilar

Servis belgilar

Qo'shimcha axborot (plankalar)

2.2. Svetofor tartibi:

Svetofor 3 asosiy rangdan iborat:

Qizil – harakatni to'xtatish

Sariq – ogohlantirish

Yashil – harakatga ruxsat

Yashil rangning miltillashi – signal o'zgarishi haqida ogohlantiradi.

3. Fizik formulalar bilan tahlil:

Yo'l harakati xavfsizligini baholashda fizika qonunlaridan foydalaniladi.

3.1. To'xtash masofasi formulasi:

To'xtash masofasi ikki qismdan iborat:

$$S = S_1 + S_2$$

Bu yerda:

S_1 – reaksiya yo'li

S_2 – tormoz yo'li

$$S_1 = v \times t$$

$$S_2 = v^2 / (2 \times g \times f)$$

v – tezlik (m/s)

t – haydovchining reaksiya vaqti (0.8–1.2 s)

g – erkin tushish tezlanishi (9.8 m/s²)

f – yo'lining tormozlanish koeffitsienti (quruq asfalt uchun: ~0.7)

Misol:

Avtomobil 72 km/soat (20 m/s) tezlikda harakat qilmoqda. Reaksiya vaqti – 1s, asfalt yo'li ($f = 0.7$)

$$S_1 = 20 \times 1 = 20 \text{ m}$$

$$S_2 = (20)^2 / (2 \times 9.8 \times 0.7) \approx 28.57 \text{ m}$$

$$S = 20 + 28.57 = 48.57 \text{ m}$$

Demak, bunday tezlikda ketayotgan mashina to'liq to'xtashi uchun kamida 48.6 metr masofa kerak bo'ladi!

4. Amaliy misollar:

Misol 1: Piyodalar xavfsizligi

2024-yilda Toshkent shahrida yo'lni belgilanmagan joydan kesib o'tayotgan 18 yoshli piyoda YTHga uchradi. Bu holatda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 138-moddasi asosida piyodaning o'zi javobgar hisoblanadi.

Misol 2: Haydovchi mas'uliyatsizligi

Haydovchi mast holatda 90 km/soat tezlikda harakatlanib svetoforming qizil chirog'idan o'tib, boshqa mashinaga urildi. Hodisa oqibatida 2 kishi jarohat oldi. Bu holatda Jinoyat kodeksi 266-moddasi asosida jinoiy ish qo'zg'atildi.

Misol 3: Profilaktika ishlarining samarasi

Samarqand viloyatida o'tkazilgan "E'tibor – piyoda" aksiyasi doirasida bir oy ichida piyodalar ishtirokida yuz beruvchi YTHlar soni 30% ga kamaydi.

5. Taklif va tavsiyalar:

Har bir o'quvchi va talaba yo'l harakati qoidalarini bo'yicha muntazam o'rgatilishi kerak.

Svetoforlar va belgilarning ko'rinishchanligi yuqori darajada bo'lishi lozim.

Velosipedchilar va nogironlar uchun alohida yo'laklar ajratilishi kerak.

Avtomatik fotoradar va videokuzatuv qurilmalarining soni oshirilishi kerak.

Xulosa:

Yo'l harakati madaniyati har bir insonning shaxsiy mas'uliyati va fuqarolik burchi bilan bog'liq. Qonunlarga amal qilish, texnik standartlarga rioya qilish, hayotga hurmat bilan qarash – xavfsiz jamiyat poydevorini tashkil qiladi. Faqatgina huquqiy, texnik va axloqiy omillar uyg'unlashgan taqdirdagina yo'llarimizda halokat emas, xavfsizlik hukm suradi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, yo'l harakati xavfsizligi faqatgina davlat organlari yoki yo'l-patrul xizmati zimmasidagi vazifa emas – bu har bir fuqaroning kundalik hayotidagi mas'uliyatidir. Yo'llarda harakatlanayotgan har bir haydovchi, piyoda yoki yo'lovchi o'z xatti-harakatlari orqali butun tizim xavfsizligiga hissa qo'shadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yo'l-transport hodisalarining asosiy sabablari qatoriga:

harakat tezligini me'yordan oshirish,

svetofo va yo'l belgilari talablariga amal qilmaslik,

mast holda transport vositasi boshqarish,

piyodalar tomonidan yo'lni noto'g'ri kesib o'tish kabi holatlar kiradi.

Bularni oldini olish uchun nafaqat huquqiy chora-tadbirlar, balki keng qamrovli targ'ibot, texnik nazorat va eng asosiysi – fuqarolarning ongli madaniyati zarur. Ayniqsa, maktab va OTMlarda yo'l harakati qoidalarini muntazam o'rgatish, amaliy mashg'ulotlar o'tkazish, zamonaviy texnik vositalar – radarlar, svetoforlar, videokuzatuv tizimlari orqali nazoratni kuchaytirish bugungi kunda dolzarb vazifalardan biridir.

Shuningdek, haydovchilar uchun muntazam ravishda malaka oshirish kurslarini joriy etish, piyodalar ishtirokidagi harakatni xavfsizlashtirish uchun qulay infratuzilma yaratish.

(ko‘priklar, svetoforli o‘tish joylari, chiroqlar bilan yoritilgan zebra chiziqlar) yo‘l harakati madaniyatining yuksalishiga xizmat qiladi.

Oxir-oqibatda, yo‘l – bu harakat maydoni emas, inson hayoti va salomatligi uchun javobgarlik maydonidir. Shuning uchun har birimiz “yo‘l – bu hayot” degan haqiqatni chuqur anglab, o‘z hayotimiz va boshqalarning hayotiga e‘tibor bilan qarashimiz shart.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Yo‘l harakati to‘g‘risida”gi Qonuni, 2022 -yilgi tahriri.
2. O‘zbekiston Respublikasi Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.
4. O‘zDSt 3296:2017 – Yo‘l belgilarining texnik standartlari.
5. Fizika darsligi – 10-sinf, “Tormozlanish va tezlik” mavzusi.
6. www.yhxbb.uz – Yo‘l harakati xavfsizligi bosh boshqarmasi sayti.
7. www.lex.uz – Qonunchilik hujjatlari ma‘lumotlar bazasi.
8. WHO Road Safety Global Status Report, 2023.

